

ZAMONAVIY LINGVODIDAKTIKADA ANTROPOTSENTRIK YONDASHUVNING O‘RNI

Shirnova Feruza Atxamovna

O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi, Tashkent

Tel: (+99899) 305- 77- 73

E-mail: feruzashirnova12@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada antropotsentrik yondashuvning mazmun-mohiyati, uning zamonaviy lingvodidaktikadagi roli hamda xorijiy tillarni o‘qitish jarayonida qo‘llanish imkoniyatlari yoritiladi. Antropotsentrik paradigmada inson tafakkuri, nutqi, ehtiyojlari, motivatsiyasi, kognitiv jarayonlari, shaxs sifatida til o‘rganuvchining individual xususiyatlari markazga qo‘yiladi. Maqolada lingvodidaktikaning insonparvarlashuvi, kognitiv va kompetensiyaga asoslangan ta‘lim bilan o‘zaro bog‘liqligi, shuningdek, antropotsentrik yondashuvning innovatsion texnologiyalar bilan uyg‘unlashuvi batafsil tahlil etilgan. O‘quvchi shaxsiyatiga yo‘naltirilgan metodlar, kommunikativ faoliyatni rivojlantirish, til o‘rgatishda motivatsion omillarni kuchaytirish va refleksiv ta‘lim muhitini yaratishning amaliy jihatlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot lingvodidaktik jarayonni insonning til kompetensiyasini samarali rivojlantirishga yo‘naltirilgan holatda qayta ko‘rib chiqish zarurligini asoslaydi.

Kalit so‘zlar: antropotsentrik yondashuv, lingvodidaktika, kognitiv jarayonlar, kommunikativ kompetensiya, innovatsion pedagogika, kompetensiyaga asoslangan ta‘lim, shaxsga yo‘naltirilgan metod, til o‘rganish motivatsiyasi, refleksiya, lingvopragmatika.

ABSTRACT

This article discusses the essence of the anthropocentric approach, its role in modern language didactics, and the possibilities of its application in the process of teaching foreign languages. The anthropocentric paradigm focuses on human thinking, speech, needs, motivation, cognitive processes, and the individual characteristics of the language learner as a person. The article analyzes in detail the humanization of language didactics, its relationship with cognitive and competency-based education, as well as the combination of the anthropocentric approach with innovative technologies. Methods focused on the student's personality, the development of communicative activity, strengthening motivational factors in language teaching, and the practical aspects of creating a reflexive learning environment are considered. The study substantiates the need to reconsider the

language didactics process in a way that is aimed at the effective development of a person's language competence.

Keywords: *anthropocentric approach, linguistic didactics, cognitive processes, communicative competence, innovative pedagogy, competency-based education, person-centered method, language learning motivation, reflection, linguistic pragmatics.*

KIRISH

XX–XXI asrlar ilmiy paradigmasi tilshunoslik va pedagogikaning tubdan yangilanishi, inson omilining markaziy o‘ringa chiqishi bilan tavsiflanadi. Tilning falsafiy, sotsiolingvistik, psixolingvistik va kognitiv talqinlari kuchayib, “til – jamiyat – inson” uchligi o‘zaro integratsiya holatiga yetdi. Globalizatsiya, axborot oqimi, turli tillararo muloqotning jadallashuvi, shaxslararo kommunikatsiyaning murakkablashuvi ta’lim tizimiga, xususan lingvodidaktika sohasiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Shu jarayonda antropotsentrik yondashuv o‘zining dolzarbligi va ahamiyati bilan ajralib turadi.

Antropotsentrizm – bu ilmiy yo‘nalish bo‘lib, unda barcha jarayonlar, xususan til va nutq hodisalari inson, uning ehtiyojlari, psixik-kognitiv faoliyati, kommunikativ niyatlari bilan bog‘liq holda talqin qilinadi. Zamonaviy lingvodidaktikada mazkur yondashuv shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning nazariy-metodologik asosi sifatida namoyon bo‘ladi. Til o‘rganuvchi passiv bilim oluvchi emas, balki faol kommunikator, madaniyat tashuvchisi, muloqot jarayonining to‘laqonli subyekti sifatida ko‘riladi.

Maqolaning maqsadi antropotsentrik yondashuvning lingvodidaktikadagi o‘rni, asosiy tamoyillari, amaliy metodlari va o‘qitish jarayonidagi afzalliklarini yoritishdan iborat.

“Antropotsentrizm” atamasi yunoncha *anthropos* – “inson” va *kentron* – “markaz” so‘zlaridan kelib chiqqan bo‘lib, ilmiy fikrda insonning barcha jarayonlarda markaziy rol o‘ynashini anglatadi. Lingvistikada bu yondashuv tilni inson tafakkuri, psixologiyasi, nutq faoliyati bilan chambarchas bog‘liq holda o‘rganishni nazarda tutadi.

Antropotsentrik paradigmaga ko‘ra: til – inson tafakkurining ifodasi, til o‘rganish – faqat bilim emas, balki kognitiv jarayon, muloqot – maqsadli, ijtimoiy va psixologik hodisa, tilshunoslik – faqat til tizimini emas, balki til egasining faoliyatini ham o‘rganishi zarur.

Mazkur yondashuv M. Xaydegger, E. Sapir, B. Uorf, L. Vigotskiy, A. Leontev, N. Xomskiy kabi olimlarning ishlari ta’sirida shakllandi. Ularning umumiy g‘oyasi – tilni inson ongi va faoliyatining ajralmas qismi sifatida talqin qilish [1].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Lingvodidaktika – tilni o‘qitishning nazariy asoslari va metodik jarayonini o‘rganuvchi fan. Unda antropotsentrik yondashuv: til o‘rganuvchi shaxsining motivatsiyasi, tilni idrok etish usullari, psixolingvistik mexanizmlar, nutq faoliyatining shaxsiy va ijtimoiy komponentlari bilan bevosita bog‘liqdir.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim modeli ham aynan antropotsentrik yondashuvga tayanadi. Bu modelda o‘quvchi o‘z individual xususiyatlari bilan qabul qilinadi, uning ehtiyojlari ta‘lim jarayonini belgilaydi, o‘qituvchi esa yo‘naltiruvchi va motivator roliga namoyon bo‘ladi.

Til o‘qitishda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv quyidagi komponentlarni o‘z ichiga oladi: individual o‘quv uslublari (vizual, audial, kinestetik), til o‘rganuvchining psixologik holatini hisobga olish, ta‘limni shaxsiy maqsadlar bilan bog‘lash, o‘quv jarayonida shaxsiy tajribaga tayanish. Bu tamoyil o‘rganish jarayonini tabiiy, motivatsion va mazmunli qiladi. Antropotsentrik yondashuv kommunikativ kompetensiya rivojlantirilishini asosiy vazifa sifatida belgilaydi. Bu jarayon: real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish, muloqotga yo‘naltirilgan topshiriqlar, rolli o‘yinlar, autentik materiallardan foydalanish orqali amalga oshiriladi.

Til o‘rgatish kognitiv jarayon sifatida qaraladi. Bu degani: o‘quvchi til orqali dunyoni idrok etadi, tushunchalar tizimini kengaytiradi, nutqiy tafakkurini rivojlantiradi.

Kognitiv yondashuv tilni ma‘no va mazmun bilan bog‘liq holda o‘rganishni taklif qiladi. Inson faoliyati motivatsiyasiz bo‘lmaydi. Lingvodidaktikada bu juda muhim omildir. Antropotsentrik yondashuv: ichki motivatsiya (qiziqish, ehtiyoj), tashqi motivatsiya (baholar, sertifikatlar), emotsional ijobiy muhitni kuchaytirishga e‘tibor beradi. Refleksiya – o‘quvchining o‘z fikrini, o‘rganish jarayonini, ko‘nikma darajasini tahlil qilishidir. Bu jarayon antropotsentrik ta‘limda: mustaqillik, mas‘uliyat, o‘zini baholash qobiliyatini rivojlantiradi. An‘anaviy ta‘limda o‘qituvchi – bilim manbai, o‘quvchi – qabul qiluvchi bo‘lgan. Antropotsentrik yondashuvda esa: o‘qituvchi – fasilitator, yo‘naltiruvchi, o‘quvchi – faol subyekt, tadqiqotchi, ta‘lim – hamkorlik jarayoni. Bu o‘zgarish ta‘lim jarayonini demokratlashtiradi va o‘quvchining mas‘uliyatini oshiradi. Materiallar: qiziqarli, hayotiy vaziyatlarga mos, madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantiruvchi, o‘quvchi yoshiga mos bo‘lishi kerak. Bu tilni o‘zlashtirishni osonlashtiradi.

Antropotsentrik yondashuv quyidagi metodlarni qo‘llashni talab qiladi: kommunikativ metod, CLIL (Content and Language Integrated Learning), task-based learning (vazifaga asoslangan o‘qitish), interfaol metodlar (debate, brainstorming,

case-study), loyihaviy ta'lim, blended learning. Har bir metod o'quvchining faol ishtirokini kuchaytiradi.

XULOSA

Til o'rganish insonning: xotira, diqqat, fikrlash, idrok, emotsional holat kabi psixik jarayonlari bilan bog'liq. Antropotsentrik yondashuvda ushbu jarayonlar hisobga olinadi, shuning uchun ta'lim samaradorligi oshadi.

Bu yondashuv quyidagi nazariyalar bilan uyg'unlashadi: krashenning "affective filter" nazariyasi, vigotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi", leontevning faoliyat nazariyasi, chomskiyning til qobiliyati haqidagi g'oyalari. Ularning barchasi tilni o'rganishda inson omilining ustuvorligini ta'kidlaydi.

Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar: multimediya, elektron resurslar, virtual sinflar, sun'iy intellekt yordamchilari, interaktiv platformalar keng qo'llanilmoqda. Antropotsentrik yondashuv bu texnologiyalarni shaxsiylashtirilgan ta'limni kuchaytirish vositasi sifatida ko'radi. Adaptiv platformalar o'quvchining: darajasi, bilimi, psixologik holati, o'rganish tezligiga qarab moslashadi. Bu antropotsentrik tamoyillarning amaliy namunasidir.

Antropotsentrik yondashuv zamonaviy lingvodidaktikaning markaziy yo'nalishlaridan biri bo'lib, til o'rgatish jarayonini shaxsning ehtiyojlari, qobiliyatlari, psixologik va kognitiv xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etishni talab qiladi. Ushbu yondashuv ta'limni insonparvarlashtiradi, kommunikativlikni kuchaytiradi, o'quvchi faoliyatining subyektivligini oshiradi, motivatsiyani mustahkamlaydi va til o'rganish jarayonini mazmunan boyitadi. Innovatsion texnologiyalar bilan birgalikda esa antropotsentrik yondashuv o'quv jarayonini yanada moslashuvchan va samarali qilishi bilan ahamiyatlidir. Lingvodidaktika fanining kelgusi rivoji ham insonni markazga qo'ygan holda ilmiy-metodik izlanishlar bilan uzviy bog'liq bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vigotskiy L. S. *Muloqot va tafakkur*. Moskva: Pedagogika, 1982.
2. Leontev A. N. *Faoliyat, ong, shaxs*. Moskva: Nauka, 1977.
3. Krashen S. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon Press, 1982.
4. Hymes D. *Communicative Competence*. University of Pennsylvania Press, 1972.
5. Xomskiy N. *Aspects of the Theory of Syntax*. MIT Press, 1965.
6. Safarov Sh. *Kognitiv tilshunoslik*. Toshkent: Fan, 2008.
7. Yo'ldoshev J. *Til o'qitish metodikasi*. Toshkent: O'qituvchi, 2015.

8. Richards J., Rodgers T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press, 2001.
9. Sapir E. *Language: An Introduction to the Study of Speech*. Harcourt, 1921.
10. Widdowson H. G. *Teaching Language as Communication*. Oxford University Press, 1978.
11. Dilbar, K. (2025, May). Technology-Driven Evaluation Methods in ESL Education. In *International Conference on modern education and innovative approaches to teaching foreign languages*" (pp. 132-135).
12. Hafizov, A. A. (2025). Integrating social media platforms into language classrooms for economics students: opportunities and challenges. *Educator Insights: Journal of Teaching Theory and Practice*, 1(6), 65-69.
13. Шамсематова, Б. Р. (2020). Прагматический и когнитивный подходы к описанию дискурса. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (1), 136-138.
14. Ulmasbayeva, Malika Alisherovna (2025). The role of cultural context in efl pedagogy. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 5 (4), 422-426.
15. Asrorov, I. (2025). The role of anthropocentric teaching in enhancing student and teacher motivation at the university level. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 5(5), 638-643.